

УДК: 378. 147: 316.4 : 35 : 341. 123

ДУДАРЕВА І.В.,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціології,
Запорізький національний університет
(Україна, Запоріжжя) dudareva.inv@gmail.com

СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ СТАЛОМУ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА У ВНЗ УКРАЇНИ

Формування та розвиток суб'єктів суспільства, здатних до усвідомлення необхідності реалізації концепції сталого розвитку, вимагає інноваційних підходів в освіті, а соціальний вимір сталого розвитку України – нових підходів до управління ресурсами, прийняття рішень і т.д. Тому, існує потреба у розробці цілісної концепції сталого розвитку, яка передбачає вивчення суспільства, як холістичної системи. Важливим є збалансований та гармонізований розвиток основних соціетальних (від. англ. – всезагальний) сфер суспільства – соціальної, економічної, політичної, духовно-культурної, що підкреслює їх єдність у досягненні загальної мети – сталого розвитку суспільства. Дана теза, повинна стати провідною у навчанні та вихованні сталому розвитку, інституціоналізації сталого розвитку, як окремої академічної дисципліни та напрямку пізнавальної діяльності.

***Ключові слова:** сталий розвиток, соціальна мобілізація, тренінгові технології, партнерство, громада, місцеве самоврядування, ресурсний центр, Програма Розвитку Організації Об'єднаних Націй.*

Вступ

В сучасних умовах, силами суб'єктів вищих навчальних закладів, відбувається формування навичок управління змінами, здійснюється підготовка до існування у світі, що постійно трансформується, посилюється потенціал діалектичної взаємодії самоорганізації і управління. Існує потреба у перетворенні людини із об'єкта пізнання в суб'єкта пізнання, тобто потреба у розвитку навичок до постійної діяльності, активності, висуванню цілей, раціональної діяльності, волевиявленню.

Трансформаційні процеси, що відбуваються в українському суспільстві в останні десятиліття, торкаються усіх сфер суспільного життя – соціальної, економічної, політичної, духовно-культурної. Відбуваються зміни у світогляді громадян, соціальних груп та інших суб'єктів суспільного життя, що формує потребу у нових соціокультурних цінностях на заміну старим. Європейські цінності та уявлення про необхідність власної активної ініціативи у побудові життя, співіснують у суспільній свідомості громадян поряд із патерналістською моделлю соціальних сподівань на державу, як гарант забезпечення усіх необхідних соціальних благ.

Постановка проблеми

Оскільки внутрішні об'єктивні фактори соціально-економічної, політичної та соціокультурної трансформації українського суспільства тісно та взаємно пов'язані із суб'єктивними змінами у масовій свідомості

Соціальні технології навчання сталому розвитку суспільства у ВНЗ України

громадян, у поле активного вивчення, потрапляють такі проблеми.

По-перше, це проблема пристосування та трансформації до нових умов життя таких соціальних груп, формування світогляду та ціннісних орієнтацій, яких відбувалося у радянський період. По-друге, це проблема формування нових соціальних орієнтирів життєдіяльності молоді, формування світогляду, якої відбувається вже за умов нових пострадянських соціально-економічних, політичних, соціокультурних реалій, в умовах незалежної держави. Остання проблема є актуальною через те, що молодь, зокрема студентство, виробляє нові соціальні та культурні сенси пострадянського суспільства, перетворює особливості розвитку внутрішнього та зовнішнього соціального середовища, власну картину світу на якісно інший рівень. Від характеру їх суспільної та особистісної спрямованості, повсякденної життєздатності, змістовного та концептуального наповнення життя, залежить їх подальший розвиток, як особистостей, соціальний розвиток формальних та неформальних соціальних груп, членами яких вони є, або прагнуть бути, суспільства, держави та світу в цілому. Формування та розвиток суб'єктів суспільства, здатних до усвідомлення реалізації концепції сталого розвитку, вимагає інноваційних підходів в освіті, а соціальний вимір сталого розвитку України – нових підходів до управління ресурсами, прийняття рішень і т.д. (психологічних, моральних, соціокультурних, економічних, екологічних, політологічних та ін.). Тому, існує потреба у розробці цілісної концепції сталого розвитку, яка передбачає аналіз суспільства, як холістичної системи. Основною тезою даної концепції є необхідність запобігання зведенню функціонування всієї системи до функціонування окремих елементів, підсистем. Тому, важливим є збалансований та згармонізований розвиток основних сфер суспільства – економічної, політичної, соціальної, духовно-культурної, які ми пропонуємо називати соціетальними (від. англ. – всезагальний), що підкреслює їх єдність у досягненні загальної мети – сталого розвитку суспільства. Дана теза, на нашу думку, повинна бути провідною у навчанні та вихованні сталому розвитку, інституціоналізації сталого розвитку, як окремої академічної дисципліни та напрямку пізнавальної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Серед вчених, які займаються вивченням проблематики сталого розвитку суспільства можна виділити дослідження: М. А. Ажажі (становлення концепції розвитку людського капіталу та сталого економічного зростання в умовах глобалізації) [1], В. Г. Воронкової (аналіз концептуальних засад сталого розвитку в умовах глобалізації [4]; механізми забезпечення сталого розвитку регіонів [7]; роль держави у становленні сталого розвитку суспільства в умовах євроінтеграції [3]), В. Н. Воронової та В. В. Горбаня (екологічний аспект стратегії сталого розвитку) [11, с. 28-39], Н. М. Костюченко (вплив соціальної мобілізації громад на економічні показники їх розвитку) [5, с. 301-305], І. О. Кудінова (механізми впливу громад на органи місцевої влади у сталому людському розвитку) [11, с. 55-63], М. А. Лепського (цілісність місцевого розвитку, спрямованого на громаду, а саме визначення специфіки «місцевого» у соціальному розвитку;

зрушення модернізації у місцевому розвитку; комбінаторсько-системний підхід дослідження місцевого розвитку, орієнтованого на громаду [5, с. 35-64]; ідея «людського розвитку» в контексті вивчення трансформаційних фаз новації (біографічний метод розвитку ідеї) [11, с. 12-28]), Г. І. Мелеганіч (вплив громади як елемента громадянського суспільства на реалізацію державної політики щодо місцевого розвитку) [5, с. 244-249], Л. Г. Мельника (еколого-економічне обґрунтування територіального розвитку громад; формування основних напрямків розвитку «зеленої економіки»; історичний та сучасний досвід сталого господарювання в Україні) [5, с. 217-238], С. В. Панасенко (синергетичний вимір сталого розвитку суспільства) [11, с. 48-55], Ю. М. Петрушенко (моніторинг активів сталого розвитку територіальних громад) [5, с. 264-269]; фінансове стимулювання сталого розвитку на рівні територіальних громад [11, 84-91], Дж. Саха (соціальна мобілізація задля сталого місцевого розвитку, а саме історичний досвід застосування соціальної мобілізації, теоретичні засади використання підходу соціальної мобілізації в громадах, методологія застосування соціальної мобілізації як інструменту сталого розвитку [5, с. 181-207].

Роль освіти у забезпеченні сталого розвитку суспільства висвітлюють у своїх роботах: А. М. Андреев (досвід залучення студентів Запорізького національного університету та учнів Запорізької області до енергозберігаючої діяльності; серед науковий розробок студентської та учнівської творчої групи А. М. Андреева (а саме Вл. Терновой, В. Терновой та інші) в галузі енергозбереження була розроблена модель хвильової енергетичної установки), Г. В. Бойко (психологічні аспекти формування культури енергозбереження у студентів), С. Дорогунцов (шляхи підвищення ефективності освіти в умовах інформаційного суспільства), О. М. Кіндратець (проблеми реформування освіти у суспільстві сталого розвитку), М. А. Лепський (перспективи впровадження концепції сталого розвитку суспільства серед студентської молоді м. Запоріжжя); В. А. Лаврік (соціальна мобілізація студентської молоді Запорізького національного університету у сталому розвитку суспільства); О. В. Овчарук (нові напрямки розвитку змісту освіти в Україні, зокрема впровадження комплексно орієнтованого підходу), А. П. Садовенко (створення наукового потенціалу та переорієнтація освіти на сталий розвиток).

Такі вчені як В. І. Середа, Ю. М. Петрушенко, Н. М. Костюченко, Д. О. Смоленніков розробили збірку ситуаційних вправ для формування системи знань та вмінь щодо реалізації стратегії сталого місцевого розвитку. Запропонована збірка ситуаційних вправ дає можливість побудувати процес навчання на основі механізму case study, вивчення прикладів, який використовує реальні ситуації для формування у студентів системи знань, вмінь та навичок щодо аналізу проблеми, пропозиції можливих рішень та вибору найкращого (найбільш оптимального) з них [9].

Мета статті – розкрити сутність та основні характеристики соціальних технологій навчання сталому розвитку суспільства, на основі аналізу досвіду впровадження основних засад концепції сталого розвитку суспільства у Соціальні технології навчання сталому розвитку суспільства у ВНЗ України

навчальний процес ВНЗ України в цілому, а також в рамках співробітництва із спільним Проектом ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду».

Поставлена мета реалізується у завданнях:

- розглянути особливості підтримки концепції сталого розвитку на державному рівні;
- проаналізувати особливості взаємодії ВНЗ України, як суб'єктів сталого розвитку суспільства із іншими суб'єктами сталого розвитку, на прикладі спільного Проекту ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду»;
- вивчити соціальні технології, які використовують ВНЗ України, зокрема, Запорізький національний університет, у навчанні сталому розвитку суспільства.

Основна частина

Як зазначає В. Г. Воронкова, «людство переступило допустиму межу. Об'єми споживання людиною багатьох життєво важливих ресурсів і рівень забруднення навколишнього середовища різними виробничими відходами вже перевищили фізично допустимі норми. Суспільство, яке здатне зберігати сталість за рахунок розумного обмеження використання внутрішніх ресурсів, має всі шанси на майбутнє. За час існування теорії сталого розвитку вона змінювалась, доповнювалась, розвивалась. Розробка різних проектів сталого розвитку – держави, регіону, міста, є свідченням того, що нині багато вчених і політиків вважає, що перехід до сталого розвитку може і повинен здійснюватись планомірно» [7].

Вивчення сталого розвитку студентами вищих навчальних закладів сприяє переведенню вже набутих та нових знань, соціального досвіту в цілому, та безпосередньо концепції сталого розвитку, у площину їх практичного використання на всіх рівнях життєдіяльності: мікро- (особистість), мезо- (соціальна група, громада), макро- (суспільство), мета- (людство) рівнях. Вивчення сталого розвитку є одним із важливих заходів у сприянні розвитку громадянського суспільства. Потреба у розбудові світу та українського суспільства зокрема, на основі засад сталого розвитку, була підтримана Президентом України – 12 січня 2015 року був виданий Указ Президента України № 5/2015 «Про стратегію сталого розвитку «Україна-2020». Метою стратегії є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі. Задля цього рух уперед здійснюватиметься за такими векторами: 1) вектор розвитку; 2) вектор безпеки; 3) вектор відповідальності; 4) вектор гідності [13].

В даному контексті, вища освіта не повинна бути поза межами сталого розвитку, оскільки саме у вищій школі, завдяки освітянам, науковцям виробляється велика частина теоретичних та практичних розробок в цій галузі. У вищому навчальному закладі відбувається формування у майбутнього фахівця розуміння того, яким чином, за допомогою чого можна використовувати, відновлювати природний та людський потенціал, дбаючи як про теперішнє, так і про наступне покоління, не забуваючи і поважаючи

історію власної та інших держав. «Принципами, на яких базується сталий розвиток, вчені називають гармонізацію співіснування людини і природи; забезпечення потреб сучасного і створення умов для майбутніх поколінь; збереження та відтворення навколишнього природного середовища; взаємної відповідальності органів влади, підприємницьких структур та населення за сталий розвиток; відкритості та прозорості соціально-економічної політики та участі всіх верств населення в реалізації Концепції сталого розвитку» [7].

На засадах концепції сталого розвитку вибудовується методологія спільного Проекту Європейського Союзу (ЄС) та Програми Розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) «Місцевий розвиток, орієнтовний на громаду» (МРГ), основним інструментом реалізації якого є механізм соціальної мобілізації. Даний Проект сприяє навчанню сталому розвитку суспільства, практикуючи різні форми співпраці із дошкільними дитячими закладами, школами та ВНЗ. Так, Проект ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» з 2008 року сприяє сталому соціально-економічному розвитку на місцевому рівні шляхом зміцнення спільного управління та заохочення громадських ініціатив по всій Україні. Проект мобілізує місцеву владу та громади для планування та виконання спільних проектів, спрямованих на покращення умов життя людей, що проживають в сільській та міській місцевості. Серед цілей Проекту: розвивати потенціал місцевих громад і влади; підвищувати енергоефективність; поширювати кращі практики і досвід з мобілізації громад та спільного планування; впроваджувати курс з місцевого врядування та розвитку, орієнтованого на громади в навчальні програми вищих навчальних закладів [6].

На даний момент у ряді вузів України впроваджується курс зі сталого розвитку. Назва курсу не уніфікована, і ВНЗ та факультети самостійно обирають її у відповідності до власної специфіки. Серед ВНЗ, де вже впроваджений даний курс такі як: Миколаївський державний аграрний університет («Сталий місцевий розвиток: методологія та суспільна практика»), Полтавська державна аграрна академія («Сталий розвиток сільських територій») та ін. Впровадженню курсу сприяє підписання Меморандуму про співпрацю з Проектом ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду». На сьогодні, партнерами Проекту, у відповідності до умов Меморандуму, є близько 30 ВНЗ України.

Для визначення соціального потенціалу молоді, їх готовності до включення у соціальні проекти сталого розвитку, нами було проведено дослідження на тему: «Соціальна мобілізація молоді у демократизації українського суспільства». Масове опитування у формі анкетування серед мешканців м. Запоріжжя, віком від 18 до 25 років, проходило у квітні 2013 року. Вибіркова сукупність склала 200 респондентів. Серед висновків зазначимо наступне. Соціальна мобілізація пов'язана із втіленням програм в рамках концепції сталого розвитку ООН. Через цей взаємозв'язок подальше втілення та популяризація програм залежать, в першу чергу, від обізнаності у сфері ідеї та програм зі сталого розвитку. Тому, у процесі соціологічного дослідження респондентам було задане питання стосовно їх Соціальні технології навчання сталому розвитку суспільства у ВНЗ України

поінформованості щодо обізнаності у даній сфері. Майже 34 % опитаних молодих людей обрали варіант відповіді «Дещо чув, але не знаю, у чому суть». Показово, що стільки ж опитаних взагалі нічого не чули про дану концепцію. 21,2 % респондентів чули про концепцію сталого розвитку ООН та знають її загальну суть, і лише 6,7 % добре знають про концепцію та її зміст. Біля 5 % респондентам було важко відповісти на це питання, що можна також розуміти як невпевненість і невисокий рівень поінформованості. Молоді люди, що проживають у селі, є набагато краще поінформовані сутністю концепції сталого розвитку, ніж мешканці міст. Так, серед мешканців сіл чули та знають загальну сутність концепції сталого розвитку 40 %, серед жителів міст – 27 %. Дані показники свідчать про необхідність проведення більш широкої кампанії з інформування молоді щодо сутності та основних ідей сталого розвитку суспільства, що допоможе у наступні декілька років сформувати орієнтоване на загальнолюдські цінності покоління українців, яке не просто чекає державної допомоги, а співпрацює з державними органами, органами місцевого самоврядування, вирішуючи проблеми розвитку, удосконалюючи соціальну інфраструктуру [10, с. 61].

Зазначимо, що Меморандум про порозуміння був підписаний між Програмою розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН), як міжурядовою організацією, заснованою державами-членами з головним офісом у м. Нью-Йорк (США) та Запорізьким національним університетом (ЗНУ). ЗНУ є членом Національної мережі ВНЗ-партнерів Проекту ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду».

У відповідності до умов партнерства між Проектом ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» і Запорізьким національним університетом, прописаних у Меморандумі, на факультеті соціології та управління у навчальні плани був введений початковий курс «Сталий розвиток суспільства», розроблені навчально-методичні матеріали; курс забезпечений навчально-методичною, науковою літературою. Серед деяких завдань, які виконують студенти в рамках семінарських та практичних занять, такі: 1) проведення порівняльної характеристики юридичних форм організації громад, через виділення їх сильних та слабких сторін, а саме органів самоорганізації населення (ОСН); кооперативів (виробничі, обслуговуючі, споживчі); організацій співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ); неурядових організацій (НУО); 2) аналіз прикладів енергоефективних технологій, які використовують традиційні види енергії та технологій, які використовують відновлювальні джерела енергії; 3) аналіз кейсів програм, базованих на підході соціальної мобілізації (СМ), одному із ключових інструментів у досягненні сталого розвитку суспільства; серед кейсів: а) кейс-I: CIDP – Розвиток толерантності шляхом СМ (Програма Інтеграції та Розвитку Криму/ПРООН (ПРІК/ПРООН)); б) кейс-II: CRDP – Психологічне відновлення шляхом СМ (Програма Відродження та Розвитку (CRDP)); в) кейс-III: MGSDP – Врядування з залученням до участі в українських містах шляхом СМ (Програма ПРООН «Муніципальне врядування і сталий розвиток»); г) кейс VI: Підхід на базі громади –

врядування з залученням до участі у сільській місцевості України шляхом СМ (Програма ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду»); д) кейсV: DESPRO: Підтримка децентралізації шляхом СМ [8].

Однією із соціальних технологій навчання сталому розвитку є аналіз програми кращої практики місцевого самоврядування. Дана ідея виникла після участі представників Запорізького національного університету у складі делегації від Запорізької області, яка, в рамках Проекту МРГ, відвідала м. Харків, і була присутня на заході, в рамках якого відбувалася презентація кращих практик місцевого самоврядування. Вивчення кращих практик, в рамках практичних занять зі сталого розвитку, відбувається за такими напрямками: 1) співробітництво громад: об'єднання зусиль та ресурсів; 2) місцеві ресурси: пошук та мобілізація на користь громаді; 3) демократія участі: залучення громадян до справ громади.

Практики мають відповідати таким критеріям: 1) ініціатива: ініційовані органами місцевого самоврядування; 2) інноваційність: пропонують новий підхід до вирішення проблеми; 3) ефективність: демонструють дієво ефективне використання місцевих ресурсів; 4) результативність і впливовість: показують успішні результати впровадження, вирішують відповідну проблему та демонструють позитивний вплив на життя громади; 5) сталість результатів: нововведення продовжує працювати, вдосконалюється і придатне до використання в інших громадах.

Практики оцінює Конкурсна комісія – група незалежних експертів (обирається серед студентів академічної групи) до якої входять представники: 1) Адміністрації Президента України; 2) Верховної Ради України (Комітет з питань державного будівництва та місцевого самоврядування); 3) Секретаріату Кабінету Міністрів України; 4) Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України; 5) Міністерства фінансів України; 6) Міністерства економічного розвитку і торгівлі України; 7) Державного фонду сприяння місцевому самоврядуванню в Україні; 8) Національної академії державного управління при Президенті України; 9) Асоціації міст України; 10) Української асоціації районних та обласних рад; 11) Всеукраїнської асоціації сільських та селищних рад; 12) Ради Європи [8].

Для виявлення проблем та перспектив впровадження курсу із сталого розвитку у ВНЗ, нами було проведено пілотне експертне опитування (травень 2013 року). До експертного опитування були залучені експерти – М. А. Лепський – доктор філософських наук, професор, декан факультету соціології та управління ЗНУ та В. І. Середа, кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Так, експертне опитування показало достатньо різне бачення того, на якому році навчання повинен викладатися навчальний курс із сталого розвитку. «На другому курсі, четвертий семестр, щоб розширити можливості участі студентів у науковій та практичній діяльності із запропонованої тематики» (М. А. Лепський). Інакша думка полягає у тому, щоб курс читався «не раніше четвертого курсу бакалаврату, а Соціальні технології навчання сталому розвитку суспільства у ВНЗ України

краще – в магістратурі. Має бути сформований певний рівень свідомості та внутрішні мотивації, які формуються тільки на третьому курсі» (В. І. Середа).

Важливим є зауваження про те, що «незважаючи на спеціальність студентів, навчальний курс, на будь-якій спеціальності повинен включати в себе всі три компоненти сталого розвитку (економіка, екологія, суспільство). Більше того, під час викладання приділити більше уваги тим компонентам, які не є специфікою факультету. Це, по-перше, закріплює у студентів розуміння, що сталий розвиток не можна реалізувати через тільки одну сторону, що це не тільки екологія, а і модель економіки, і свідоме сприйняття цього людиною, і вміння це зробити особисто (через громади). А по-друге, розширює світогляд студента за рахунок отримання нових знань з неспеціальних до нього сфер» (В. І. Середа). Розробка курсу повинна здійснюватися з урахуванням соціокультурних, історичних умов того середовища, де він викладається, та у подальшому змінюватися на комплексне включення даної теми до змісту інших навчальних дисциплін [10, с. 61-62]. Прикладом успішної реалізації впровадження проблематики сталого розвитку до університету за участю студентів, викладачів та керівництва ВНЗ є створення на базі факультету соціальної роботи Чернігівського державного технологічного університету Дебатного клубу з проблем сталого розвитку суспільства «Сталість на радість». Він започаткований восени 2012 р. під керівництвом Т. І. Сили та Н. С. Левицької. Проявом успішності його функціонування є примноження соціального, символічного, наукового капіталів, шляхом участі та отримання призових місць на різноманітних конкурсах, наприклад, отримання першого місця на Всеукраїнських студентських дебатах з проблем сталого розвитку суспільства за участі громад (2013 р.). Студентські дебати відбувалися за форматом К. Поппера. Студенти ЗНУ також є учасниками даної форми навчання сталому розвитку суспільства, яка відбувається кожного року в різних містах України (м. Суми, 2013; м. Полтава, 2014; м. Ужгород, 2015).

Так, серед тем, за якими грають дебати такі: у сільській школі кількість дітей зменшилася до критичної, і районний відділ освіти пропонує закрити школу, а дітей возити до школи районного центру. Команда-доповідач має виступити на стороні районного відділу освіти, а команда-опонент на стороні сільської громади, яка проти закриття школи, або що є першочерговим: економіка чи культура? Команда-доповідач обґрунтовує думку, що економічний розвиток громади призведе і до її культурного розвитку, тому перш за все треба інвестувати в економічну інфраструктуру. Команда-опонент відстоює думку, що економічний розвиток громад в Україні неможливий без відповідних культурних передумов. Платформою для розвитку та популяризації засад сталого розвитку у Запорізькому національному університеті, стало відкриття у грудні 2014 року Наукового ресурсного центру зі сталого розвитку. Даний центр є структурним підрозділом факультету соціології та управління Запорізького національного університету. Діяльність Центру спрямована на наукове дослідження

організаційної, культурної, економічної, соціальної та інших сфер національного освітнього закладу вищої освіти у сфері сталого людського розвитку України в цілому, процесу сталого людського розвитку, а також ресурсного забезпечення курсу зі сталого розвитку суспільства, місцевого розвитку, орієнтовного на громаду, розвитку громадянського суспільства.

Одним із провідних напрямків діяльності ресурсного центру є проведення курсу тренінгів зі сталого розвитку. За визначенням П. Бавіної, тренінгові технології – це спеціально організовані і розгорнуті у часі процедури навчання, під час яких реалізується вся система взаємозв'язків між цілями, задачами, змістом, ігровими та неігровими інтерактивними методами навчання, а також система зворотного зв'язку і корекції [2]. Координатори спільного Проекту МРГ по Запорізькій області О. В. Рябий та Г. М. Устимов провели комплекс тренінгів «Сталий розвиток суспільства. Соціальна мобілізація, як результат активізації діяльності неприбуткових організацій територіальних громад (НГО, ОСББ, обслуговуючі кооперативи тощо) на принципах управлінської та економічної сталості». Серед основних завдань тренінгу – вивчення процесу впровадження Проекту МРГ, який передбачає реалізацію таких етапів: 1) регіональний семінар в кожній області; 2) підписання угоди партнерства з обласною владою; 3) відбір пілотних районів; 4) підписання угоди партнерства з районною владою; 5) проведення районних семінарів; 6) відбір сільських рад/міських рад; 7) підписання угоди партнерства з місцевою владою; 8) відбір пілотних громад; 8) організаційний розвиток (1-й діалог з громадою); 9) формування та реєстрація організації громади; 9) тренінги для організації громади та представників місцевої влади; 10) спільне планування (2-й діалог); 11) включення планів громади до плану розвитку району; 12) написання, оцінка та затвердження мікропроектів; 13) угода з організацією громади та забезпечення ресурсами (3-й діалог); 14) впровадження мікропроекту громади; 15) громадський аудит та спільне оцінювання (4-й діалог); 16) введення об'єкта в експлуатацію та передача на баланс; 17) створення механізму підтримки життєздатності об'єкту; 18) відтворення методології та розповсюдження знань [6]. Також, в рамках тренінгів зі сталого розвитку розповсюдженою є практика використання ділових ігор, наприклад ділова гра «Сільська рада». Достатньо продуктивним виявився тренінг «Боротьба із запереченнями», в основу якого покладена теза боротьби із «незручними» пропозиціями.

Відвідувачі тренінгів мали можливість пройти стажування в обласному офісі Проекту МРГ та відвідати громади-учасники Проекту, які розпочали, завершили чи знаходяться в стадії реалізації мікропроектів з покращення водопостачання та водовідведення, енергозбереження та освітлення, надання медичних послуг, покращення екологічної ситуації, придбання шкільного транспорту. Слухачі тренінгів дізналися, що на сьогодні важливим є поступове впровадження мікропроектів з реалізації інноваційних енергоефективних технологій і створення агрокооперативів.

Зацікавленість та готовність активно діяти на шляху досягнення

сталого розвитку, та вирішення проблем, які є перешкодою для цього, є характерним для студентства. За результатами проведеного нами дослідження «Соціальна мобілізація молоді у демократизації українського суспільства», майже 60 % респондентів демонструють високий рівень усвідомлення власної відповідальності за справи у країні. Тим не менш, майже третина опитаних продемонструвала себе як налаштованих відсторонено від справ власної країни. Це свідчить про значне розповсюдження серед студентів позиції «об'єкта» – пасивного елемента державної системи, до розбудови якої особистість не має відношення. Зважаючи на те, що близько 60 % респондентів не вважають себе спроможними реально впливати на владу і прийняття владних рішень, можна сформулювати наступне припущення. Сформоване серед молоді громадянське суспільство схильне сприймати владу як орган, що йому протистоїть. Таким чином, студенти готові до втілення власної соціальної ініціативи, але не покладаючись при цьому на владу [10, с. 64].

Підтвердженням цього може бути участь студентської молоді у організованій Проектом МРГ літній школі «Сталий розвиток за участі громад», участь в якій приймають переможці дебатів, про які йшлося вище, та Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт з напрямку «Сталий розвиток за участі місцевих громад». Студенти ЗНУ є учасниками конкурсу і літньої школи (2012-2015 рр.). Цього року, серед тем, які були запропоновані на конкурс від ЗНУ такі: «Проекти розвитку громади як чинник суспільної діяльності українських жінок» (І. Власова), «Співробітництво місцевої влади, бізнесу та лідерів громадської організації у реалізації Проекту ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду» (Є. Глухова), «Використання тренінгових технологій у навчанні сталому розвитку суспільства» (Є. Крашевська), «SWOT-аналіз децентралізації державної влади в Україні» (А. Лепська), «Соціальна активність молодіжних громадських організацій у періоди кризи розвитку українського суспільства» (Ю. Полякова). Важливим напрямком діяльності Наукового ресурсного центру зі сталого розвитку є проведення соціологічних досліджень. Так, прикладом таких заходів є спільний проект Наукового ресурсного центру зі сталого розвитку ЗНУ та Центру незалежних соціологічних досліджень ЗНУ, а саме проведення соціологічного дослідження на тему: «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду: підсумки та перспективи реалізації» (кейс Запорізької області), в рамках якого дослідницька група вивчає історію успіху сільських громад (з квітня 2015 року). Основне дослідницьке питання, в рамках даного соціологічного дослідження, можна сформулювати таким чином: в якій мірі та як цінності і принципи Проекту стають частиною мотиваційного ядра суб'єкта дій (особи та громади), впливають на подальші його поведінкові практики поза межами Проекту, сприяючи сталому розвитку громади (як мінімум) у середньостроковій перспективі? Мета дослідження – оцінка результатів реалізації методології МРГ протягом I та II фаз Проекту у Запорізькій області через комплексний аналіз взаємозв'язку формальних показників роботи

громади та специфіки укорінення принципів та цінностей Проекту у поведінкових практиках населення.

Висновки. Особливості впровадження питань сталого розвитку до освітнього процесу у вищій школі можна представити у вигляді такого алгоритму: органічне включення питань сталого розвитку до навчальних програм вже існуючих дисциплін, одночасно з викладанням окремого курсу зі сталого розвитку; залучення суб'єктів освітнього процесу на всіх рівнях до питань сталого розвитку (від студентів до Міністерства освіти і науки України); встановлення зв'язків з урядовими та громадськими організаціями всіх рівнів – від місцевого до міжнародного.

Введення курсу зі сталого розвитку у навчальний та виховний процеси вищої школи полягає у тому, щоб сприяти засвоєнню знань, умінь та переконань, які надають можливість сприяти ухваленню та впровадженню рішень на місцевому, державному та глобальному рівнях, спрямовані на підвищення якісного рівня життя, та не загрожують можливостям наступних поколінь задовольняти їх потреби. Процеси демократизації українського суспільства, які активно впроваджуються на сьогодні в державі, потребують активного включення з боку громадян і громадянського суспільства. В Україні історично сформований патерналістський спосіб покладання відповідальності за втілення ініціативних проектів виключно на державу. Необхідною є популяризація ідеї сталого розвитку серед мешканців міст та селищ міського типу. Найбільшу ефективність буде мати інформування через освітні заклади шляхом впровадження у навчальні курси та дисципліни окремих тем, присвячених проблемі сталого розвитку суспільства та соціальній мобілізації населення, в тому числі молоді.

Вирішенню труднощів сприяє як активність та зацікавленість викладачів щодо проблематики сталого розвитку, так і високий рівень усвідомлення студентами власної відповідальності за стан справ у селі та місті, країні та світі. Разом з тим, істотним є показник повного або часткового небажання останніх витратити власні зусилля для вирішення проблем району проживання. Молоді люди знаходяться у процесі вибору між двома моделями соціальних орієнтацій – на державу та сектор громадянського суспільства, що складається з громадянських об'єднань чи особистої ініціативи у вирішенні суспільних проблем. Необхідним у даній ситуації є залучення молоді до роботи у соціальних об'єднаннях в рамках проектів з перетворення соціальної інфраструктури, таких як Проект ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду». У процесі спільної проектної роботи у молодих людей відбувається формування погляду на себе як на вагомую частину суспільства, яка може нести відповідальність за прийняття важливих рішень у реальному житті та докладати власних зусиль до втілення важливих соціальних проектів. Таким чином, студентство представляє собою «цільову аудиторію» для популяризації ідей сталого розвитку та соціальної мобілізації, як методології, покладеної в основу організації і розвитку громад та місцевий розвиток зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ажажа М. А. Державне регулювання інвестицій в людський капітал як фактор інтелектуального розвитку суспільства : автореф. дис. ... канд. наук з держ. управління : 25.00.02 / М. А. Ажажа. – Запоріжжя, 2007. – 25 с.
2. Бавина П. А. Тренінгові технології в формуванні комунікативної компетентності майбутніх менеджерів : автореф. дис. ... канд. пед. наук. : 13.00.02 / П. А. Бавина. – Санкт-Петербург, 2006. – 26 с.
3. Воронкова В. Г. Роль держави у становленні сталого розвитку суспільства в умовах євроінтеграції / В. Г. Воронкова // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2006. – Вип. 26. – С. 16-29.
4. Воронкова В. Г. Роль і місце України в глобалізаційних процесах сучасності / В. Г. Воронкова // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – Випуск 37. – 2009. – С. 16-32.
5. Місцевий розвиток за участі громади : монографія : у 2 т. – Суми : Університетська книга, 2013. – Том 1 : Теоретичні основи сталого місцевого розвитку, орієнтованого на громаду / [за заг. ред. Ю. М. Петрушенка], 2013. – 352 с.
6. Практичний посібник для організації громад [за заг. ред. Дж. Саха, Д. Полтавця]. – Київ, 2013. – 76 с.
7. Регіонально-адміністративний менеджмент : Навчальний посібник під ред. д.філос.н., проф. В. Г. Воронкової. – К. : «Видавничий дім «Професіонал», 2010. – 352 с.
8. Ротарева І. В. Сталий розвиток суспільства : Методичні рекомендації до семінарських занять для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» напрямку підготовки «Соціологія». – Запоріжжя : ЗНУ, 2013. – 80 с.
9. Сталий місцевий розвиток : Збірка ситуаційних вправ для формування системи знань та вмінь щодо реалізації стратегії сталого місцевого розвитку [за заг. ред. В. І. Середи]. – Київ, 2013. – 172 с.
10. Сталий розвиток за участі місцевих громад : збірник студентських робіт за результатами II Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт тематичного напрямку «Сталий розвиток за участі місцевих громад». – Київ, 2013. – 96 с.
11. Сталий розвиток суспільства : Запорізький регіональний досвід : монографія [укладачі : Лепський М. А., Дударева І. В.]; за заг. ред. М. А. Лепського. – Запоріжжя : КСК-Альянс, 2015. – 198 с.
12. Сталий розвиток суспільства: навч. посібник / авт. : А. Садовенко, Л. Масловська, В. Серета, Т. Тимочко. – К., 2011. – 392 с.
13. Указ Президента Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

REFERENCES

1. Azhazha M. A. Derzhavne rehuliuivannia investytsii v liudskii kapital yak factor intelektualnoho rozvytku : avtoref. dis. ... kand. nauk z derzh. upravlinnia : 25.00.02 / M. A. Azhazha– Zaporizhzhia, 2007. – 25 s.
2. Barvina P. A. Treningovie tekhnolohii v formirovanii kommunikativnoi kompetentnosti budushchikh menezherov : avtoref. dis. ... kand. ped. nauk. : 13.00.02 / P. A. Barvina. – Sankt-Peterburg, 2006. – 26 s.
3. Voronkova V. H. Rol derzhavy u stanovlenni staloho rozvytku suspilstva v umovah evrointrhratsii / V. H. Voronkova // Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii. – 2006. – Vypusk 26. – S. 16-29.
4. Voronkova V. H. Rol i mistse Ukrainy v hlobalizatsiinykh protsesakh suchasnosti / V. H. Voronkova // Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii. – Vypusk 37. – 2009. – S. 16-32.
5. Mistcevyi rozvitok za uchasti hromad : monohrafia : u 2 t. – Sumy : Universytetska knyha, 2013. – Tom 1 : Teoretychni osnovi staloho mistsevoho rozvytku, orientovanoho na

hromadu / [za zah. red. Yu. M. Petrushenka], 2013. – 352 s.

6. *Praktychnyi posibnyk dlia orhanizatsii hromad* [za zah. red. Dzh. Sakha, D. Poltavtsa]. – Kyiv, 2013. – 76 s.

7. *Rehionalno-administratyvnyi menedzhment : Navchalnyi posibnyk pid red. d.filos.n., prof. V. H. Voronkovi.* – K. : «Vydavnychii dim «Profesional», 2010. – 352 s.

8. *Rotareva I. V. Stalyi rozvytok suspilstva : Metodychni rekomendatsii do seminarskykh zaniat dlia studentiv osvitho-kvalifikatsiinoho rivnia «bakalavr» napriamu pidhotovky «Sotsiologia».* – Zaporizhzhia : ZNU, 2013. – 88 s.

9. *Stalyi mistsevyi rozvytok : Zbirka sytuatsiinykh vprav dlia formuvannia systemy znan ta vmin shchodo realizatsii stratehii staloho mistsevoho rozvytku* [za zah. red. V. I. Seredy]. – Kyiv, 2013. – 174 s.

10. *Stalyi mistsevyi rozvytok za uchasti mistsevykh hromad : zbirnyk studentskykh robot za rezultatamy II Vseukrainskoho konkursu studentskykh naukovykh robot tematychnoho napriamku «Stalyi rozvytok za uchasti mistsevykh hromad».* – Kyiv, 2013. – 96 s.

11. *Stalyi rozvytok suspilstva : Zaporizkyi rehionalnyi dosvid : monohrafia [ukladachi : Lepskyi M. A., Dudareva I. V.]; za zah. red. M. A. Lepskoho.* – Zaporizhzhia : KSK-Alians, 2015. – 198 s.

12. *Stalyi rozvytok suspilstva : navch. Posibnyk / avt. : A. Sadovenko, L. Maslovska, V. Sereda, T. Tymochko.* – K., 2011. – 392 s.

13. *Ukaz Prezydenta Pro Stratehiu staloho rozvytku «Ukraina-2020» [Elektronnyi resurs].* – Rezhim dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

ДУДАРЕВА, И. В., доцент кафедры социологии, Запорожский национальный университет (Украина, Запорожье), dudareva.inv@gmail.com

СОЦИАЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОМУ РАЗВИТИЮ ОБЩЕСТВА В ВУЗАХ УКРАИНЫ

Формирование и развитие субъектов общества, способных к осознанию необходимости реализации концепции устойчивого развития, требует инновационных подходов в образовании, а социальное измерение устойчивого развития Украины – новых подходов к управлению ресурсами, принятию решений и т.д. Поэтому существует потребность в разработке целостной концепции устойчивого развития, которая предполагает анализ общества как холистической системы. Важным является сбалансированное и гармонизированное развитие основных социальных (от англ. – всеобщий) сфер общества – социальной, экономической, политической, культурно-духовной, что подчёркивает их единство в достижении общей цели – устойчивого развития общества. Данный тезис должен стать основным в обучении и воспитании устойчивому развитию, институционализации устойчивого развития, как отдельной академической дисциплины и направления познавательной деятельности.

Ключевые слова: устойчивое развитие, социальная мобилизация, тренинговые технологии, партнёрство, громада, местное самоуправление, ресурсный центр, Программа Развития Организации Объединённых Наций.

DUDAREVA, INNA, candidate of philosophy, associate professor of sociology, Zaporizhzhya National University (Ukraine, Zaporizhzhya), dudareva.inv@gmail.com

AN EXTENDED ABSTRACT OF A PAPER ON THE SUBJECT OF: SOCIAL TECHNOLOGIES OF TRAINING OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF SOCIETY AT UNIVERSITIES OF UKRAINE

Problem setting. Formation and development of society's subjects, which are able to understand implementation of the concept of sustainable development, requires innovative approaches in education, and social dimension of sustainable development of Ukraine requires

Соціальні технології навчання сталому розвитку суспільства у ВНЗ України

new approaches in resource management, decision making and so on. Therefore there is need in developing of holistic concept of sustainable development, which assumes analysis of society as holistic system. Balanced and harmonized development of basic spheres of society is important. These spheres are economical, political, social, spiritual and cultural, which we offer to call societal, which underscores their unity in achieving of common goal – sustainable development of society. This thesis, in our opinion, has to be a leader in training and education of sustainable development, of institutionalization of sustainable development as a separate academic discipline and direction of cognitive activity. Recent research and publications analysis. S. Doroguntsov (ways of increasing the effectiveness of education in conditions of information society), O. M. Kindratets (problems of educational reform in society of sustainable development), M. A. Lepskiy (prospects of introducing the concept of sustainable development among students of Zaporizhzhya), A. P. Sadovenko (building of scientific potential and reorienting education towards sustainable development), J. Sah (social mobilization for local sustainable development) – they highlight in their works role of education in ensuring sustainable development. Paper objective. To reveal the essence and main characteristics of social technologies of training of sustainable development of society, based on the analysis of experience implementation of basic principles of the concept of sustainable development of society into teaching process of universities of Ukraine in general and also in cooperation with EU/UNDP Community Based Approach To Local Development Project. Paper main body. The need in development of the world and Ukrainian society in particular on the basis of principles of sustainable development was supported by the decree of President of Ukraine «About a strategy of sustainable development «Ukraine-2020»». Methodology of joint Project of Europe Union (EU) and United Nations Development Programme (UNDP) «Community Based Approach To Local Development» (CBA) is built on basis of the concept of sustainable development. Main implementation tool of CBA Project is mechanism of social mobilization. CBA Project promotes trainings of sustainable development of society practicing different forms of cooperation with preschool institutions, schools and universities. Cooperation of universities with CBA Project is made under the Memorandum Of Understanding, which is signed by UNDP and universities. Today the number of universities in Ukraine implements training course of sustainable development. The course name is not unified, universities and faculties themselves select it according to their own specifics. Establishment of Scientific Resource Center Of Sustainable Development became a platform for development and promotion of principles of sustainable development at Zaporizhzhya National University (ZNU). One of the main activities of the Resource Center is conducting of trainings of sustainable development. Common practice is to use business games during training sessions (for example business game «Village council»). Students of universities including ZNU have the opportunity to participate in summer schools, which are held by CBA Project, and in debate tournaments of sustainable development, which are held in Karl Popper's format.

Conclusions of the research. Features of implementation of sustainable development into educational process in higher education can be represented as the following algorithm: natural integration of sustainable development into curricula of existing disciplines along with teaching a separate course of sustainable development; attraction of subjects of educational process at all levels to sustainable development issues; establishing relationships with governmental and non-governmental organizations at all levels – from local to international.

Keywords: sustainable development, social mobilization, training technologies, partnership, community, local government, resource center, UNDP.

Дата надходження рукопису 15.09. 2015 року

Рекомендовано до публікації 20.09.2015 року